

ДО БОЛІ

2

cdvr.org.ua

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

Воля народам!
Воля людині!

Д О В І Д

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

Рік I

№ 19 4 8

Число 2

Б.Лот.

УЖЕ ІДЕ ВОНА

Уже йде вона. Уже вдалі блисло...

О, буре, буре вогняна,
Чому так пізно ти зависла
Нед степом край мого вікна?

Я стільки днів тебе чекаю,
Чи не застукнеш!... Ходи,
Я ураганом бур палаю,
Давно готов з тобою йти.

Застукай! Вирви наші двері
І заспівай нам гимн новий
Під звуки грізних артилерій!
Вставай, вставай! Живи! Живи!

Ми вийдем всі тебе стрічати,
Немов месю всіх месій...
О, буре, буре, глянть крилата
На ранок сонний шій!

Дивись все в треметі чекає...
Де радість, сила і любов,
Кривава помста там палає,
Священна наша летиться кров...

Г Е Р О Ї К А

Вже третій тиждень триває блокада Чорного лісу. Обложені всі дороги, доріжки, стежки і проходи. Щодня здовж оточеного перстена палають на снігу багаття, чути російські вигуки та часто також „гармошку”. Большевики й не думають уступати. Вони знають, що цим разом їм напевно вдалося оточити курінь м-ра Рися та що знищення його — лиш питання часу. Бо хоч не вдалося їм донині стрінутися з повстанцями Рися, то все таки вони певні, що він маневрує десь у середині замкненого кола і до бою з ним прийти мусить. Досить вже „напсувати” радянських людей курінний Рись. Але остання його засідка на автоколонну обласного НКВД доповнила мірки. Рись мусить згинути разом зі своїми „бандьорами”. Не раз уже кругом нього мотали свої паукову сітку „краці” командири НКВД, сотні сексотів і розвідників, але тепер він вже не прорве її, — і полк. Тарасків обняв вдоволенням поглядом величезний забор, де палаючі вагри з позавішуваними над ними „котьолками” освічували дикі обличчя пограничників, гладкі — енкабестів, зухвалі — енкаведистів, підлесно-покірні — „стрибки”.

„Не солодко десь нині бандерівцям, куртовина така”, — думає большевицький полковник, заціпаючи під шию ковчир від гострого вітру зі снігом та зближачись до вогню.

До табору повстанців чути сьогодні виразно, як ніколи, „гармошку” і „галайкання”. Високо понад куді стелиться навіть хвилями червона заграва від ворожих вогнищ, в якій зараз починають танцювати сніжинки, як мільйони дрібних нічних метеликів. В таборі обов'язує цілковита тиша. Вогнів не палають уже віддавна. По багатоденнім, а влас-

твоє багатонічним, маневруванні - це перша ніч відпочинку. Але й так не спиться. Мокрі, напухлі від холоду і довгих маршів ноги та крикливий із голоду шлунок не дадуть спати декому, а декому вже так якось тепло й їсти не хочеться, й очі блищать, як блудні вогники, й думається так гарно. Лиш встати, раз поклавшись, дуже важко. Якби так пішов тими рядами та заглянув кожному у душу, побачив би різні, та як же подібні образи. Бо й про що думається, як сніг тебе покриває тоненькою, а там що раз грубшою верствою, як вітер виграв на твоїм тілі загодні мелодії, як завтра чи позавтра кде останній біт? Про життя своє буйне, що заблизло смолоскипом і, не догорівши, гасне завтра, про хату свою, з якої ти вишов на шлях свій, всеодно чи висока, чи низька вона, чи вбога, чи віддівська, чи мацунина була; горить вагонь, а на столі плетені колачі і страва "для мерців", десь щедрують /нині Щедрий вечір.../.

Сніг падає зверху і присипує ці мрії, щоб нікто їх не підглянув, лиш вихор, як напрасний енкавдист, хоче їх видерти, вишарпати їх кволого тіла.

Один стрілець Пампук /він вже пробував зватися Сокіл і Кедр, і Орленко та не прийнялося/ не підпадає під святкові настрії та виграве кризь сон на своїм маленьким круглим носіку нечувані фанфари. Про нього знають всі, що коли нема що їсти, то він спить, та хай би хтось приніс хоч найменший шматок ковбаси, чи не став би зразу на рівні ноги стрілець Пампук. Стрілець Летун розсієся на купі смеречини, як можна найкраще, та стиха, широко розмахуючи

руками й усім тілом, від часу до часу навіть встаючи для крадької демонстрації, "байрау" кружок слухачів, що зібралися коло нього. Стрільць Летун заступає думку, що коли говоряться, то значно тепліше.

- То я, каже Летун, - сплю собі спокійно в оборозі, сам чую, щось з-під мене сіно - смик, а потім знову - смик. Я відкриваю очі, перехрестився, обернувся та й даді сплю. Та, коли знову щось з-під мене сіно - смик та ще й штовхає. Дядько, думаю, чортів син, чесного повстанця з обороза викидає та й не підношуся. Заглядаю, ба, та бачу, що оборіз довкруги оботурили щось чорне. Большевики, думаю, та за "фінку". Коли чую, щоно рюмає. Ну, і що ви думаете? - тут стр. Летун повія, онима по слухачах, а коли побачив, що вони нічого не думали, хінчив, - Диків ціле стадо ходить довкруги мене, а я серед них, ще й один за сіном пхатється. Тоді я засідаю скрав, уважаю. Дик знову рило під мене тиць, а я на нього гульк, вже й за дітину тримаюся.

- Та бігме, Летун, що брешеш. Це ти дітини від свого кокуха кризь сон наївся, всміхаються стрільці.

- Як дітини з кокуха наївся, то не оповідаю далі, - обурився ображений Летун, всадив руки в кишені та закопчили губи.

- Оповідай, оповідай, хай буде, - ще й сіпають за поли зацікавлені стрільці.

- Тільки уважай, щоб дим в слона не перемінився, - докидує котрийсь, але, згрозений поглядом Летуна, змовкає.

От я, - продовжує Летун, - в'їхав так поміж стадо, "фінку" з плечей... - і йде Летунове оповідання плинно та легко, а стрільці даються весті його фантазії й ось уже, як

... як відомо, промовляють йому...

діти пообіцяного медляка, смакують в думці пахучу дикову печеню.

Під сосною заостенілий, звернувшись з розвідки, спочивав молоденький чотовий Явір. У нього, сімнадцять років, та життя не кадило цієї дитини. Брандмах пальців на лівці, одна дещо неповоротна нога свідчить про це. Батько його, священик, сказав йому з приходом більшовицької навали: "доки я міг, посилав тебе у школу і годував, а тепер я піду, напевно, в Сибір, а ти молодий, тебе шкода, може Україні послужити. Мушиц бухи сам і давати собі раду. Іди куди хочеш". І теперішній чотовий Явір найшовся, "де хотів" - в УНА, вже був два рази ранений, раз покалічений, попавши живим в руки ворога, хорізуювався ножиком, від чого донині на ній у нього глибокий прам, раз горів у зашпаленій хаті. Зблизька бачив насилля, смерть. Скалічена терпінням та хорстоким змагом його молодість. Від кількох тижнів щойно призначений чотовим: муж і дитина різночасно. Та нині тонка його шинель криє глибоку тасмицю. Там, у грудній кишені, віднедавна захована фотографія. Літня квітка зацвіла на морозі, зветься перша любов.

І чотовий Явір, засунувши руки в рукави, гріється тою любов'ю.

З розвідки якраз вернувся ройовий Гроза зі своїм роєм. От стоить він, підкомандний і командир куреня Рись та дивляться ввіні один одному. Обидві пари очей сірі, спокійні. Одні дивляться спокійно-вірні, а другі спокійно-рішуче. - Нічого, гай, значить будемо мати бій, - за хвилину додає байдуше.

- Так є, друже курінний, будемо мати бій, - як відгомін, промовля ройовий Гроза.

І знову лишився курінний Рись сам. Він ніколи ні втомлений, ні сплячий, ні пригноблений, ні радісний. Завжди такий самий: випрямлений і спокійний, нерозгрізний. Своїми сірими очима дивиться проникливо не на чоловіка, а кудись в саме нутро його; мов свердликами просвердляє душі. Лиш як бій має бути, курінний веселіє, депо й оживляється. Знають хлопці: чим бій заповідатиметься важчий, тим веселіший, ласкавіший курінний.

Ось іде він поміж хлопців, що зриваються на його вид, як наелектризовані, ласкавий, усміхнений, тут і там кидає то жартівливе, то кріпке, воєцьке слівце, якби не було хуртовини, голоду, блокади, знемоги. Хлопці чують це перед приказом - буде бій. І вмирає в душі якась крива, змочена і голодна істота, а родиться молоде тигреня.

Досвіта звесь курінь вже окопаний на становищах. Лиш стр. Пампук, заспанний, кінчає це "ляку" на свого скоростріла та Летун маскується серед снігу.

З окопа до окопа, зі становища до становища перекидаються цепоти, бадьорі тихі вигуки, останні вказівки. Кожна душа, як сокіл на рамені з сокільника, дрижить напружена, щоб на найменший знак хитко піднятися.

Вже три години малім лютим бій. Вже сім разів більшевицька потвора простягала незчислені рамена, щоб захопити цей гордий горбок, але кожний раз поверталася менша, скорчена й окришавлена, валишаючи нямуд грязких тіл. Горбок гудів вибухами, палак-

коті вогнями та, жертий напкою димів, не здається. За восьмим разом полковник Тараскін зі свого командирського місця почув нечуване - горбок заспівав:

- Ну, і що ж, як умерти прийдеться... - поніс ліс.

- Ми у вічі сміємося смерті, - відповів відгомін.

- А вмирати прийдеться лиш раз, - докінчував поважно стр. Пампук, закладаючи нову ленту до свого скоростріла.

Цільні неслися сальми/ повстанських автоматів, злітно скриготіли кулемети, грюкотіли гринатомети. І хоч земля кругом прибиралася безустанку, ніби китицями барвистих пер, вибухами, а горбок почорнів як зорана весною нива і кулі крутилися, як працюючі бджоли, несучи смерть і тут і там, і тут і там, - нечули цього повстанці. Впрямне око прицілювалося та слідкувало за ціллю, лента вилася за лентою та тут же перемінювалася у грізного косаря, що косив, косив. У грудях щось спіало і хотіло вирватися, сказати, що то за Україну, за зкупання, за голод, за смерть та визволялося піснем широкою, могутньою.

- Наша сотня, ударна, залізна, - опівняють повстанці, і вже вони не Летуни, Громи, Явори, Буки, - сотня одна, єдина, дорога, одинока. Очі в секунді з гордістю займають друга, товариша бойового у змагу, у важкому бою, вірного, близького:

... - Наша сотня в бою - багатор, - несеться з переконанням гордо та віддано закінчується про зайнятого друга командира:

- Ну, і що ж, як буде виглядати, - підхоплює чот. Явір, високий, затятий.

І, передивається пісня золотим гомоном,

- хвильки, змахує відділ козаків... літ зжовкст

хоч і не один голос, який починає її, не докінчує.

Вже сонце закривавило заходом небо, а біл тривав далі; Як зчорнів, курінь поведе протинаступ, щоб прорватися з ворожего оточення.

Та заки на небі засвітилася перша зірка, із недалекого шляху почувся злобидий гуркіт танків: ворогові йшла підмога. Прориватися треба було негайно. Куріний це раз обкинув оком поле бою. Трупи, як порозкидане, непотрібне лахміття, понижена, покинута зброя, глибокі, як оранни, ями, шверти, «Свій наші ранені», — зауважив куріний. «Стягнення їх припізнять та утруднить наш відхід», — долучує він думку, дарчи рівночасно знак: у наступі

Санітарі підбігли перше до чот. Явора, який знову нині ранений. Знову „пеховата“ — як він каже, — нога, ще й живіт.

— Друже чотовий, — легко торкають його, цо якби дримає.

Яворові болісно, що його будять. Він ледки всміє перебороти біль і понестися туди, куди тягнуло його серце. Ситуація для нього, чотового, ясна: не можна таким отрупом, як він, обтяжувати відступу товаришів.

— Ідіть, друзі, зам спінно... Я маю гранату.

Санітарі оторопіли. Яке їм залишат чотового? Один наблизився, щоб на силу підняти його, та рука раненого сягнула до пістолі, а уста прошепотіли з зусиллям:

— Не жаль, бо вб'ю.

Санітарі приступили до інших, що лежали

оразом, з Явором, та жесди, із поглядом всіх Явора, лиш одне, затяте:

- Не ваколі! Ідіть швидко. Ідіть! Яворо - Яваллявся, рече мн, як, намот від очокорос в контероси дом, пуховикотч ад

стрілянина віддалювалася і віддалювала- ся. На вечірному небі запалювалися як кай- ти у ніч. Іванову, барьсті ракети, ідесь кривавилася заграва і розривалися гранати. Яголи з високого неба сідали ренетом, зір- катій сміг, а ніч ткала з нього біленьке, чисте, шпитальне, радіо. А тут хлоп, знявчюп - Десять ранених лиш ним укривалися. Декали тихо. Не говорили. Крик затво- нені від болю уста, видітав часом тихий ст зойк, тиасом це тихше якесь ім'я. Хто зна, які фата моргани малювали смерть перед примерними вже очима?

Здалеку занесло російською лайкою і чу- ти було скрипіння мобіт.

- Друзі, будьмо готові, - пронеслося з- над кривавої калюжки, одо лекач чот. Явір. Десять пар рук залопотало поміж снігом. Большевики були ближче і ближче. Темні постаті нахилилися над кожним тілом, осні- чуючи ліхтарками обличчя та, розглядаючи до- кладно. Ціла група зближалася до давніх перестанських становиц.

- Ранених бандерозцев давам, как, можно больше, будем слушать. - Добре йому казати, - перекридалися якийсь голос, а коли ж тобі здається ра- нений "бандьора" від Риси? - він піднісмот свою ліхтарку в очі Явороні. В цей мент заречав як потвора стогорла, грімкий вибух...

Нижче.

ЯК ТО ТОЙ АЙЗЕНБАУ УМЕР

- Ви ще не чули, як наш айзенбау умер?

- А хто це такий той Айзенбау? Німець якийсь?

- Чи він німець? - усміхнувся мій співрозмовець - повстанець. - Ні, він скоріше змішаний українець або українець на німецькій службі.

- Не знав я такого дена і нічого ще не чув про його смерть.

- То ми в такому разі, виходить, багато ще дечого не знаєте. Отже, слухайте.

Наша "Січ" від самого її заснування, тобто зпочатку 1943 року сильно мучила німців. Вона була вогнищем, звідки повстанський рух поширився на досить значну околицю, вона була й з базов, з якої війська ІІІ на яку спираються майже всі повстанські сили цілої пів Волині. Осередкове положення на стику трьох повітів, значна віддаленість від центрів, де скупчується німецька адміністраційна влада і військові залоги, вигідне природне оборонне положення - тут річка, там багна, навколо ліси - все це робило "Січ" і нестерпною, і, одночасно, невразимою для німців. За всі наші збитки, що ми їм робили, - за ліквідацію штабгуптів, за дожкульні напади на різні втічпункти, за припинення з опанованих нами теренів доставки харчових і людських контингентів у Німеччину, фактично за майже цілковите виключення нашої округи з-під німецької окупації, - німці не мали змоги нам віддячитися. Кілька разів вони пробували атакувати наше гніздо, але все безуспішно. Підходили вже танками й піхотою зі

сторони Е-поля, налітали з повітря... По-стріляли, побомбили..., а в нас жодних утрат. Тоді вони спробували захакувати нас із залізниці.

Бічна залізнична лінія Г. - Г. підходить з одного боку до „Січі“ на віддаль гарматного стрілу. Німці використали це і почали нас обстрілювати гарматним вогнем з бронепоезда. Щоправда, при першому обстрілі, випустивши понад 70 стрілен, вони потрапили ранили лише одну корову на пасовиську і налякати пастуха, але, пристрілявшись, вони могли нам завдати доккульних шкід. Згадана вже залізнична бічниця шкодила нам ще й тому, що нею німці заїжджали в наше запілля і робили там населенню молякі прикrostі. В кінцевому пункті лінії - у Г-ниці мали заготовлені величезні запаси збіжжя і використовували бічницю для вивозу його в Райх. Крім цього, боячись нападу повстанців, німецькі поїзди, проїжджаючи цією залізницею, обстрілювали завжди з кулеметів прилеглі до неї околиці, перешкаджаючи селянам у польових роботах, а то цілком унеможлиблюючи їх. Залізниця Г.-Г. зробилася таким чином свого роду німецьким коридором, що розрізував наші володіння надвоє і сильно нам дошкуляв.

— Однак, ти обіцяли мені розповісти про смерть якогось німецького службовця, а говорите про залізницю, - перебив я свого співбесідника.

— Задіть, буде ще і про смерть того німецького службовця.

Отже, ми почали боротися з німцями за ліквідацію коридору Г.-Г. Однак наші перші спроби у цьому напрямі були мало успішними. Робили засідки й обстрілювали поїзди. Але, що зробив кулеметом ешелоніві

зі збіжжям чи бронірованим вагонам із його охороною? Мінували залізницю. Тоді німці почали дочіплявати спереду кожного поїзда кілька порожніх вагонів, які приймали вибух міни на себе і охороняли в цей спосіб поїзд. Стали розбирати залізницю. Але і це нам мало помагало. За годину-дві, а в гірших випадках протягом одного дня, німці встигали направити шкоду і продовжували робити своє, лише підсміючись із наших неуспихів. Тоді ми надумали таке, що розбило втілець усі німецькі надії на користі з бічниць Г.-Г. і що спричинило смерть того айзенбаха, до якого його паном назвали...

Був тихий, погідний весняний вечір, коли у всіх селах, що прилягали з обох боків до залізниці Г.-Г. смугами до яких 10-15 км., склався незвичайний рух. Усе працездатне населення сіл із залізними ломами, пилками, сокирами, лопатами, дрючками, піло і на підводах вирушили на залізницю.

"Розберемо клятву! Щент рознесемо, щоби не докучала більше!"

На деяких підводах були плуги і борони. "Розоремо насина, зрівняємо з полем і сліду її не лишемо!"

Господарі з ближчих сіл везли з собою зерно в мішках.

"Засіємо святу землю, щоби не пустувала. Хай замість шкоди та користі якась неї людям буде".

Поспінали.

"Скоріше, скоріше, людоньки! Нічка веснина недовга, а роботи скільки!..."

Кипіло на залізниці.

Не дивлячись на величезний здиг народу, в роботі панував ввічливий порядок і дисципліна. На лінії вже очікували на людей

спеціально проінструктовані керівники робіт з бумших залізнодорожників, які розподіляли прибулих по ділянках, давали їм вказівки як братися до роботи, показували, як зручніше ту чи іншу чинність виконати. Робітників не те що не бракувало, їх було надмір. Ніхто однак не стояв зі зложеними руками і не перешкадав у роботі іншим.

Заривчали пилки, підрізуючи телеграфічні стовпи.

- Цікаво, в який те тепер спосіб буде Г-ниця викликати з міста допомогу проти "бандитів"?

Малі поралися біля дроту. Рвали його на кусники, звивали в кільця, складали на купки.

• Ото цяхків наробилю, пошку скриньку. У нас є така на 16 кільо. Ще за Польщі купили. Натну рішненько, поскладаю рядочками...

• А я подвір'я обгороджу дротом, а то все худоба в город вискакує.

- Слухай, Андрію, а чи по цьому дротеві голос далеко йде?

- Та хіба не бачиш? Дріт іде з Г-ниці у Г.. Аж так далеко чути.

• А як по ньому розмовляють? Розкажи, Андріюку, ти ходив з татом на станцію, те напевно бачив.

• Це проста штука. Один сидить із одного кінця дроту і говорить, а другий - з другого кінця його слухає. Так ото і розмовляють. Той, що починає розмову каже ще на самим початку: „гальо, гальо! Тут говорить...“, ну, і називає себе, хто він є. А далі вже, що йому треба, те й каже.

- А, бігме, я спробую!
Малий хлопчина, тримаючи дріт у розхилених долонях, телефонував, підробляючись під голос дорослого.

• Галзо, галзо! Тут говорять Пилип Гудак із Коралівки... Слухай ти, німаку, поцілуй мене в с... А не будеш уже, сучий сину, стріляти мені в худобу на пасовиську, не будеш, не будеш! Ось я з татом, і Андрійкою зі своїми, і ціле село, це й інші села розбиремо тобі колію і що ти нам зробиш?... Не дідеш уже іздати, дурний, пішки доведеться ходити. А підеш пішки, хлопці вийдуть на засідку та й капуть тобі кущому зроблять... „Вас, вас“... - Нема мєка, ший кзас. „Брет, брет!“ - наклав я тобі позен рот...

Хлопці реготали, аж хтось із старших прикрикнув. Непідрізувані телеграфні стовпи і шпалі відразу вкладали на вози і відвозили у села.

Пам'ятайте тільки, хлопці, щоби ті стовпи не валялися довго по джорах. Як тільки скінчимо роботу тут, гони додому і вже припрях гарно. Що перізати і поколотити на дрота, з чого інший який ужиток зробити, але так усе приховати, щоби німаки, коли б наскочили несподівано на село, нічого не знайшли. А то як знайдуть, не дай Боже, то за всь залізницю відповіся.

• Не журіться, не такі ми вже дурні... Те з дерева, яке наперед було видно, що його не справляться вивезти на села, вкладали у великі стоки тут же, надокж залізниці. Найбільше клопоту було з рейками. Поки їх повідкручуеш, поки від шпал поцідркуеш... Хтось придумав дотепний винахід. Відділяли гід шпал кільканадцять рейок не роз'єднуючи їх, однак, між собою. Тоді спихали їх з насичу і, звиваючи з нього, вони вже

вже власною рукою відривали від шпал наступні. Лише такі, мов автоматні серії, тріскотили. Рейки розносили і розвозили у поблизькі польові рови, прикладали землем, ще й боєронами прискорювали.

В роботі помагали повстанці та сільські самооборонні відділи, що несли охорону працьовчих від можливого нападу зі сторони німців. Залишилися застави у кінцевих пунктах залізниці, де знаходилися німецькі військові залоги та виставилися алармові стійки на дорогах уздовж залізниці, усі вільні повстанці і бійці самооборони поклали зброю в кезли і бралися до роботи. Перекидалися запитай-жартами з гуртами дівчат, по лопатами й метьками розкидали насини.

Котрийсь із повстанців затягнув:

ОА, задумав вражий Гітлер

Трохи підживитись

Та й почав за Україну

Зі Сталіном битись...

• Бух, бух, бух-бух-бух, бух-бу-ух-бух, бух, бух, бухі - підхопив хор, наслідуючи фронтову стрілянину.

- Дранки дав "ниш батько" Сталін, - продовжував соліст, - Ах в Уфу сховався, витривав і там штанята, Бо з дяку аж во...

Віддавчи перестрах "батька" Сталіна, гурт підхопив: - Уф, уф, уф-уф-уф...

Навколо реготали. Легші ставали рейки при підніманні на плечі та їх перенесуванні під бацьоре уфкання повстанців.

- Це раз, хлопці! - Уф, уф, уф-уф-уф...

- Німці тінутьсь в Берліні, - від далі заспірував, -

Голоду не стало,

Бо привезать з України

Мед, пшелицю, сало...

- Гут, гут, гут-гут-гут... - передавав

... Та прокляту німоту
... Пегнали до обіса.
- Геть, геть, геть-геть-геть... вигуку-
- ваннє грізно гурт повстанців.
... Геть, геть, геть, геть, геть!
- піддержували дзвінке дівчата.
- Геть! - крикнула ї собі тітка, що
дейно розповідала про долю своєї дочки в
Німеччині, і негрозливо замахнулася десь
у простері лопатю.
- Не дамо їм контингентів більше, не
дозволимо наших дітей на рабські роботи
в Німеччині! - гукали рішуче господарі.
Повстанець кінчав свою пісню:
- Стегне Гітлер у Берліні,
- Мало що не плаче,
- Ще омачного хліба й сала
- Більше не побачить.
- Ох, ох, ох-ох-ох, ох-ох-ох-ох,
- Ох-ох-ох! - перекривляли ненависне-
го Гітлера хлопчачи.
- Злість до німців, яку викликала повстан-
ська пісня, дедала ще більше завзяття в
роботі. Напирали на телеграфічні стовпи, на
шпали і рейки, на насипи землі, мов на са-
мого Гітлера млятего.
- Даягтіла земля від гуку, тріскоту, ту-
пету ніг і руху тяжконагужених підвід...
- Завчасу вперлися з роботою. До світла
ку не зосталося на бічниці жодного стовпа,
жодної рейки чи шпали. Частину рейок приє-
рала, немимезені стовпи і шпали бухнули
ранком у небо низкою високих тріскотючих
- факелів, як факели тріумфу, перемоги над
ворогом.
- Люди зі співами і жартами на адресу
викликаних німців повертали додому. Огляда-
лися вдоволено на наслідки своєї цілоніч-
ної праці, на переконливий доказ своєї рі-

пучости в боротьбі з окупантами, на доказ своєї організованості і сили - обіцяючи Г.-Г-ниці.

А вона чертила довгою смугою свіжою-раної, засіяної і заралеченої землі.

• Гарна гречка мусить уродити, та з то реками не сіялося! - втішалися господарські серця.

Оповідач зробив паузу. Користаючи з цього, я ще раз нагадав йому, що він, замість обіцяного оповідання про смерть німецького службовця Айзенбана, оповів мені про руйнування залізничної біч-ниці Г.-Г-ниці.

Не відповідаючи взаєм на мій запит, пов-станець продовжував на моє здивування свою оповідь про залізницю. Я зрозумів, що за цим приховується якась невикрита ще мною тактика оповідача і не вважав за потрібне йому перебивати. Мабуть, подумав я, смерть того пана має якийсь зв'язок із руйнуван-ням залізниці.

Ганесенько на другий день по знищенні нами залізниці Г.-Г-ниці, в цій останній сталася таке, що на довгий час дало еко-логічному українському населенню прекрасну тему для розмов про осмієних німців.

Отже, ранесенько в кімнаті німця - на-чальника станції Г-ниці задринчав, як че-дня в ту саму пору, будильник. Німець зір-вався з ліжка.

• Івані - крикнув, - вода, мильо!...

Заклав хвилину. Іван не відповідав. "Мабуть десь вийшов" - подумав німець. Він почекав ще кілька хвилин і, не чуючи жод-ного руху Івана по-за будинком станції, відгнунувся наовідку та відчинив двері в Іва-нову кімнату.

Прикуцнувши бочком на тапчані, Іван міц-но опав.

... - Іван, Іван, аштеген! - будиь його, міцно тормосяче за плече, німець. - Іван, нея крен, зараз приїде поїзд, ти спиш, як свиня, а я це невмиваний...

Змучений цілонічним вартуванням, "щоби німак чого не вчув і не вийшов надвір", Іван насилу розплющив очі й підвівся. Приступавчи сьогодні до виконання добре-вільно взятої на себе ролі начальника попихача /"щоби в Німеччину не вклезли!"/, Іван насамперед чомпо передпросив "аладу" за зетчасний сон і в одну мить подав німцеві вмикатися. Це не всія той вмикатися, як на столі вже з'явився приготований Іваном сніданок. Задоволений зі збільшеної умкне сьогодні пеквапливості й услужливості Івана, німець зразу забув про його провину і всміхався усмішкою папа, задоволеного тим, що біля нього бігають, що йому догадквать.

- Українці є дуже добрим матеріалом на слуг, - думав німецько. - З них незамінимі наймити, ординанс, лакеї, попихачі усякі. Як тільки скінчиться війна і я остану тут назавжди та перевезу в Україну мою бршу, то обов'язково залишу Івана своїм лакеєм, а його дочку - красуню Оксану, що тепер прибирає на станції, віддам до послуг коханій жіночці. Я люблю, як слуга є задоволений своїм становищем і виконує свої функції з такою веселою усмішкою, як мій Іван.

А Іван і справді весело всміхався, услужуючи німцеві.

- І чого він такий радий? - думав про начальника, помітивши його самозадоволену, всміхнену міну. - Набутъ тому, що смакує наше сало, свіжий коровай і самогонка. А

може й тому, не-здоволенням мого працею... Смійся, смійся, "куций", поки де час. Не-довге тобі, мерзетнику, сміятися. Побачимо, де ти скажеш, як вийдеш надвір.

Німець поспідав, причепурився перед дзеркалом, одягнув на голіву фарманого кашкету.

- Іван, стрічати поїзд!

З чемністю й елеганцією найкращого голландського швейцара Іван відхилив перед німаком вихідні двері, поступавчи за ним на перон станції.

Німець глянув на годинник і остовпів.

Перед ним, замість залізничної пристані, простяглася гора до обрію чорна смуга поля, що змішалася до східячого сонця блиском свіжої рілля.

Німець то білів, як стіна, то червонів, як індик у заливанні. Відразу не міг навіть нічого промовити. Нарешті, підстрибленим зрієм, рикнув:

• Was ist das, Ivan? Was ist das?... O, mein Gott! - зітхнув розпучливо. - Es gibt kein Eisenbahn meer!...

- Ага, бичку, - всміхнувся непомітно

Іван, - не сміюся вже, бугаси реветь. "Згиб, кажеш, твій айзенбан, змер!" Так йому і треба. Зажди це трехи, скоре і на тебе таке приїде...

Іван розповідав пізніше всім знайомим про перестрах німця на вид зруйнованої залізничної та про його голосіння над нею: "Згиб наш айзенбан /залізниця/, змер!"

По цілій околиці, з уст до уст, передавали всі Іванове оповідання про смерть айзенбана, і сміявся "добрий добрий матеріал на слуг" з невідповідного матеріалу на панів.

Л І Т Е Р А Т У Р А

18. серпня, "Ліси України", у жовтні 1941 р.

Ніч з 14-го на 15-го серпня була тиха і зоряна. До лісу дібрава, що дримає недалеко села Монастирок, наближалася від стори-ни села Кур'ямців невеличкий відділ повстанців.

- Увага, переходити обережно повз хату, бо там може бути засідка, - подав по зв'язку командир Меткий. Всі насторожились і зі зброєю в руках, готові до стрілу, нечутно посувалися далі. Минувши хату, повстанці задержались на самому краю лісу.

- Не пора ще заходитися в куці. Задержимось на узліссі та відпочинемо. Як розвіднеться, тоді зайдемо. Зараз сідати, але уважати, щоби не посули, бо день за забариться. Стійкові чули? - розпорядився командир.

- Друже командир, - нараз звернувся непометом котрийсь із стрільців, - в куцах хтось є.

- Двох, на екотника, перевірити куці.

З землі підірвалася кількох повстанців і пустилися в куці.

- Тільки двох, решта завернути, - наказав командир.

Двох перших пішли в куці, а решта завершила. Всі повстанці насторожились та наслухували.

Не короткому часі повернули стрільці та донесли командиреві, що в куцах нічого нема, і відійшли на свої місця.

Стрілецько спокійно дожидало ранку. Лише командир час від часу переходив від стійкового до стійкового, перевіряючи, щоб котрий не заснув, бо не малий шмат дороги зробили сьогодні. Потемніло... Десь далі в лісі

жались більшовики. Беззвучно задержувались на узліссі, зіскакували з машин і розстрілюючо стечували ліс. По лоніях та стекках покладала кулемети та зайняли становища. Інші подалися в ліс, розгортаючи куці, в яких заквартирували повстанці...

- Баба-а-а-а-а-а-а-а, прешучало нараз по лісі. Це Ліщина вистрілка в Більшовика, який підійшов близько до місця нестог. У відповідь посипалися густі черги з кулемета та автоматів, і Ліщина повалилася беззвучно на землю.

- Займати становища! Кулемет на становища! - закричав пробуджений стрілами командир.

Заскочені стрільці, спочатку змішались, але скоро опанувалися. Залигли і відкрили вогонь по більшовиках.

- Давай вперед! Бандьєра, бандьєра! - закричала голота.

- Вперед! Бандьєра, здець! - вигукували більшовики, але повстанці стрінули їх сильним вогнем та принуєили замернути.

Стрілянина не згасала. Завзяті оклики "слава!" та диже московське "ура!" змішувалось з густим гамором кулеметних та автоматних черг. Ліс клекотів.

- Ой, води, води! - насплу престогнав Ліщина.

- Кто ранений? - спитав командир.

- Ліщина, - відповів хтось.

Коло Ліщини вже прилякнула санітарка Оксана.

- Ліщина, де з вами, де рана? - питала вона.

- Ой, болить... Води, води...

- Води нема, ось молоко, пийте.

- Не хочу молока... Води! Оксано, дайте води, - держачись за груди, ледве говорив Ліщина.

Оксана скоро почала розгортати одяг та

пукати за раню. Крім і не було видно ніде. Трешті на білу сорочку виступила червона пляма в околиці серця.

- Рана важка/і майже смертельна. Баже! Щоби він жив, як хочеться, щоби він жив. Він же такий молодий, він - моя велика дитина. Невже йому доведеться розлучитись з друзями? Вони ж усі так любили його. - пробігало в думках Оксани.

- Та-та-та-та-та.... - не стихав кулемет. Ньому відповідали черги автоматів та інших кулеметів.

- Друже командир, голота вже стріляє здалеку, вже починає тікати.

- Гарно, гарно, - відповів командир, який сам добре бачив, як більшовики почали тікати.

- Слава! Бий голоту! - і це завзяте загарчали кулемет і автомати. Гаркнув ще крик - один, другий, а потім все стихло.

Большевики відступили, але їм на підмогу прийшли другі та почали оточувати повстанців.

Командир підійшов до раненого.

- Де рана? - спитав.

Ліщина насилу розплющив очі і глянув на командира та прошептав:

- В груди, тут, - і показав рукою місце, де була рана. По хвилині ледве чутно звернувся до командира:

- Друже командир, ми оточені. Дестрільте мене... Хто зна, як буде. Я можу потрапити живий в руки голоти... Дестрільте, друже командир, - просив Ліщина.

Командир сумно поглянув на нього. В очах заблестіли сльози. Він пригадав цілий шлях революційної боротьби цього юнака. Він же з від перших днів повстанчої своєї діяльності перебував майже постійно з ним. Завжди кар-

ний, здійснюваний, підвизний і вірний на душе. Ніколи не довелось чути від нього парікань, ні скарги. Його не доводилось ніколи карати, навіть догани ніколи не заслужив. І він, цей молодий берець національної революції, цей щирий, вірний друг, має би сьогодні від них відійти назавжди?... Ні, ні, він залишиться з ними. Він буде жити. Щоб тільки прерватися і відістатися з стечення.

- Друже Ліщина, ми не залишимо вас. Ми заберемо вас зі собою. Ви будете жити, ви мелоді, скоро подухаєте, - тремтячим від зворушення голосом потімає командир Ліщину.

- Друзі, забрати раненого і відступимо з цього місця, - наказав командир. - Лише уважати, щоб не пірвати зв'язку. Уважати на раненого, - додав.

.....

Друже Вітер, я скоро померу, я жити не буду. Дестрільте мене, а самі йдіть геть. Дестрільте зараз, - просив шепотом Ліщина. Вітер, нічого не відповідаючи, ніс дальше Ліщину на своїй плечах.

Ой, болять, болять, - престогнав знову Ліщина, і Вітер поклав його обережно на землю.

- Стати, - подал по зв'язку друг Тур. - Стати!... Але нум куцік заглушив його слова, і відійти пішов дальше.

- Друже Вітер, я прощу вас, дестрільте мене. Мені і так виходу немає, а ви можете ще рятуватися. Дестрільте, чуєте, я прошу вас. Ви мій найкращий друг. Ви не відмовте мені цього. Можливо, вам удасться рятуватися, ви ще можете багате для України зробити. Чисте, Вітер? Застрільте і кінець.

Вітер приклякнув коло раненого, підняв його голову на свої руки і щиро поцілував. В грудях щось так сильно задавило, щось за-некле. В очі мимоволі підійшли сльози. Дві великі перлини покотились по засмаглому лицю повстанця і впали на бліде обличчя приятеля.

- Ні, Ліщина, я тебе не можу залишити, я заберу тебе за собою.. Меке гелета сюди не піде і нам вдасться вирятуватися разом.

- Та-та-та-та-та...., - заторохтів десь далеко „дежтар“, і пролунали дикі большевицькі вигуки. Гамір скоро наближався до повстанців. Шораз виразніше чути було поодинокі вигуки.

- Вітер, чуєш, гелета зближається. Ти не врятуєш мене і сам згинеш. Чуєш, Вітер, тобі треба жити! Ти мушиш помстити мою смерть. Ти мушиш переказати від мене друзям, що се-годке вмірати за Україну. Я тобі кажу це, чуєш? Ми мушиме розлучитися для України... Все і так стільки жертв ми оддали... Де-стріль і йди...

- Гелета, гелета йде сюди, просто на нас - замітив Тур.

- Прощайте, друзі! Прощай, Україно! я для Тебе умирав.

- Прощай, мій любий приятелю, - промовив крізь сльози Вітер, і встріл з криса розлучив нерозлучних - Ліщину з Вітром.

.....
- Ранений є? - спитав командир по зв'язку.

- Нема, - відповіли. - Перваний зв'язок.
- Стати, двох останніх завернути на раненого, - наказав командир. Решта стрільців задивлятися чекати. Не деякому часі по-

- дали по зв'язку до командира: *Відступати даліше, -*
 - З напругою, в який пішли стрільці за
 - раними, надходить гелета. Стрільці че
 - повернули, *Відступати даліше, -* *подав командир*
 - і стрілецький рід несунувся вперед. *Ще довго лунали крики і гамір по лісу.*
 Деколи прогум вистріл з крика, або корот
 ка черга з автомата. Аж передвечером все
 стихло. *Відступати даліше, -* *подав командир*

На кладовищі біля села Монастирок *Відступати даліше, -*
 - ріє негли з березеним хрестом. На ній *Відступати даліше, -*
 - росте кущ ліщини. Вітер посадив її на *Відступати даліше, -*
 - гилі свого приятеля, а сам з друзями - *Відступати даліше, -*
 - вості - беретьбу немстить його смерть. *Відступати даліше, -*

... *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*

... *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*
 - *Відступати даліше, -*

Черест
лікар УПА.

журналь.О

НА СЛОВАЧЧИНУ!

/По повстанчих денниках/

15.08.1945 р.

Вп. Друзе Командире Прут!

У зв'язку з рішенням Проводу повідомляю вас, що курінь "Підкарпатський", який зараз знаходиться на Лемківщині, під Вашою командою відійде в пропагандистський рейд на Словаччину.

На Словаччину увійдете, як авангард УПА. Це закордон, нові люди. Тому ваш девізом куреня буде - мужність, героїстсь, ідейність, гуманність та гордість на свою Націю і Провід.

Виявіть себе глибокими патріотами, певними песнями для нашої Справи.

Несіть горде знам'я УПА та вертайте, вкриті славою. Ця слава буде тріумфом УПА і цілої Української Нації.

Час відходу, трасу рейду, час перебування та деталі Вашої роботи на місці устійніте з командиром А.

Бажаю успіхів та шасливого повероту!

З резолюційним привітом!

Зерич

.....

Степ граничний ч. 1027.

Находимось на верхів'ях Бескиду. Карта ч.24, нас - 7-15.

За нами на півночі село Воля Велика та кордонний полс дійсно перейдений.

Перед нами на південь село Чертеж /к.Межиборці/.

Переходимо в'язким стрілецьким рядком, крутими стежками гір, у дні волтосинчи іхує. Гори досить лагідні - це не той рельєф, це в Чернегорі. Густі, вікові буки зкривають їх морем зелені.

Хоч лише світає, та тепло. - Підсоння тут тепліше, чим в нас, тому, що находимось на південному склені Карпат - нагадує опрадання на це з науки географії. Прямуює на південь на с. Суха. Село Чертез линаємо налізе. Кризь сріблястий серпанок ранку бачу завульзовані контури готицьких веж церков в с. Чертез. Стрілецько, не заважаючи на недіспану ніч, печує себе бадьоро, тут і там весела гутірка в кожного цікавість - я зовсім оправдую їх, ми ж закордоном. Та й мене сегортає кадеба нових вражень, чогось нового, це тут стріну. Якась дивна радість спановує мене цілого.

- Кеби скоріш між люди... А довгий шнур о'пти сотень тягне і тягне не повільним креком - тягне в напрямі південь, на село Суха...

23.08., червез, год. 15-та. Користаю з відпочинку і пиву. Відпочиваємо край лісу. В ярі бачу село - це Суха. Далековидом оглядаю його... струнки готицькі вежі церкви і постела, червінь дахінок..., поверхові будинки, як в містечку..., сади..., сади..., биті залісні дороги..., а он і чоловік якийсь, добре не видно... Сходимо стежкою в село. На полях уже сірі стерні, коли вчора на...

Лемківщині ми залишили ще зелені жита. Об-
луні вгинаються під тягарем світлих смечів,
а сонце так і нагнулось над дорогою низько-
низько... жито і сонце, і тоді і сонце і жито

Дороги в надзвичайному порядку і те вти-
герах... - сонце і жито, сонце і жито
Сонце і жито, сонце і жито, сонце і жито
Обширні світлі будинки, господарські за-
будування, садки, і жито і сонце і жито

Минаємо церкву, яка зона відмінна від
наших сільських церков, мурована в го-
тицькому стилі, школу, - протестантська, світла.

Край будинку, на якому на щиті резіні
свої кігті грізний лев державний герб Чехо-
Словацької республіки з написом на долинці "Председа"

зупиняємось. І тут, сонце і жито, сонце і жито
Дегадуємось, що живе тут начальник "за-
лали" - села, сонце і жито, сонце і жито

Заходимо в стрійку - командир Прут, політ-
вник відтинка "Магура" - Крук і я.

Зразковий порядок та багатство, - це те,
що кидається на кожну кроці в очі.

На стіні "руський" крик "ковпак" - певне
для авторитету, сонце і жито, сонце і жито

Якось здивоване зі закружкою хвилювання
та певною дозою страху на обличчі відпові-
дає нам господар хати на наше привітання.

"добрый день". Зацікавлено розмову, швидко-
во зі запитання як живе... сонце і жито

Падає неспівзвучна та уривана відповідь.
Незговерюємся, сонце і жито, сонце і жито

Балакає суто лемківським діалектом з де-
мішкою чужих слів. На наше запитання "пред-
седа" каже, що він по національності... гре-

ко-католик, потім змінавшись, поправляє, що
- словак, наостанку таки це раз потверджує,
що його національність... греко-католицька...

Нам це дивно виглядає, як може відпові-
сти така людина, що мешкає в культурній дер-
жаві в Європі в 40-их роках ХХ-го століття.

Нічого дивного, - Це частину західних українців, що віками жила під різними окупантами, що кожний її на свій лад вчив та впрягав в різні краї ярма, - треба зрозуміти. Таке було й з вигідне окупантові.

Наші ідеї це не увійшли в душу теґобічного лемка. Підручники букваря та біблії, писані якоюсь дивожинкою, рутенською мовою, цього не зроблять.

Священник - мадярен чи москофіл та вчитель словак чи чех певне, що вщеплять в нього, що він по національності... греко-католик.

«Це мої висновки з довгої розмови з „председом“.

В ході розмови з нами, господар хати поведився з нами більш природно.

Заходить розмова про нас і наш рух.

Про нас доходили суди чутки, яких авторами були різні контрабандисти, різні верехі нам елементи з пілнечі та комуністично-руський елемент, це його тут недостатком.

Нас питають, хто ми, чому не живемо мирно, коли уже по війні, чому не працюємо, коли маємо „рай“ в Україні, і так далі.

Видно, що наша поведінка дала сміливості нашому „председі“, й він розговорився.

Починаємо ознайомлювати його хто ми, за що беремось, це таке більшовизм, це ребили в Україні Сталін та його кліка, оповідаємо про наші визвольні змагання, кажемо зрешті, чого прийшли суди, на Словаччину.

З резервом ставиться до наших повідомлень, видно не довіряє нам, нашим словам.

Бачу, що інтелектуально розвинений, користав з нагоди в розмові і запитує хто він з переконаним.

«Я комуніст-демократ, - знала певна себе відповідь».

cdvr.org.ua

- А були ви в СРСР, в армії? - питаю.

- Ні, бути не був, але знав про ідеї комунізму, про Советський Союз з нашої літератури /очевидно, комуністичної/, мітингів, від червоноармійців, які тут були фронтом, з оповідань наших.

Ще раз дивно зробилось, що цей по національності... Греко-католик, багач на ціле село - комуніст. Ну, що ж - демократія серед духової темряви.

Довго ще тривала наша бесіда на теми - це таке комунізм, який він у практиці та які "блага" приніс він народам.

Хата наповнилася місцевими, мен на зборах. Кожний цікавий був почути щось від нових людей, про яких дещо чули.

Тільки "председа" з дещо невдоволення, чи недовір'я походжував по хаті та припрошував нас до вечері.

Лишаємо йому на прощання трохи наших листівок, писаних українською, польською та словацькою мовами.

Обіцяв їх прочитати.

- До побачення, пане "председа" - до скорого побачення! - кидаємо на відхід.

.....
2. 1.09.1945 р.

Розклеяємо наші листівки, лозунги по селі, дорігах. Стрілецьтво радо бере участь в дискусіях із населенням.

Сьогодні був я у с. Репейов у місцевого священика та вчителя. Про наш рух чули дуже мало. Діакутуємо на політичні теми. Знайомимо їх з нашим рухом та з дійсністю на наших матірних землях. Перший з них був мадяроном, другий - москофілом, оба заражені більшовицькою, вірніше, великоруською хворобою.

Зараз, коли побачили справжнє лице большевиків під час переходу фронту та чули про нього з балачок - розчарувалися.

Лишаємо обом нану літературу.

Багато праці треба, щоб вщепити їм наші ідеї, - а вони ж, українські інтелігенти, на бездоріжжі - шкода, щоб пропадали для нашої справи.

8.09.1945 р.

Близькавкою минає час.

Вчора квартирували ми в с. Черніна, кв. ек. Гуманне. Карпати вже за нами. Ми на низині.

Словаки вже знають - хто ми.

Переказувть зі села до села.

Сьогодні стрінув я селянина зі с. Яцеловце, який ходив на базар до м. Гуманне.

Там чув про нас. Чув, що прийшли повстанці з України, що борються за свою самостійну державу, якують проти сталінських посіпак, проти колгоспів... З населенням поводяться чорно. Увічливі.

Виймаю тютюн та газету, щоб мене погостити. Беру з подякою. Газета вчорашня "Пряпещина", писана руско-українським макаренізмом - редагує компартія українців Пряпещини.

Переглядав - звичайна большевицька агентурна шкрябанина.

Нагло в очі впадає заголовок - "Банди українсько-німецьких націоналістів на Слобаччині". Читаю. Повідомляють про те, що палимо села, мердуємо мирних громадян, грабуємо... і т.д. Як звичайно - сказаний гавкіт собаки, що вірна своєму хлібодавцю зі Сталіну.

В'ять сталінські заслужники на сполох.

Нене, боятся, що ми розкриємо народові очі, що ми готуємо правду про них.

Та даремне казяться сталінські прихвостлі й ятелізи - ми покажемо своє справжнє лице перед слов'янським народом, перед світом своєю поведінкою, роботою, документуємо про себе.

Народ Словаччини бачить - його не обманути. Він стрічає нас певен нехвали, пошани. Симпатизує з нами та бажає нам успіхів у боротьбі з проклятим марксом-большеви́зму.

6.09.1945 р.

Міщеве населення зживається з нами. Це вислід зразкової поведінки та поведінки стрілецьтва.

Стрільці та наш рух завоюють симпатії широких мас. Як вислід тісного спілкування широких мас з нами, хай послужить факт:

Вчора відбувалося гуляння, на якому масово розважалася місцева меледь із стрілецьком. Перед гулянням місцеве громадянство вислухало доповідь політвиховника Крука „За що бореться УПА“. - Це вже третя з черги доповідь та забава.

Гуляння продовжувалось до пізньої ночі.

Пізно вночі тишину глухело слов'янського села Петровці зружували тужні акорди стрілецької пісні - „... ід'їдхас в далеку дорогу...“, а потім місцевих дізчат. Якась тужлива пісня про кохання чи прощання. Неодна синькока з болем серця прощає чернявего стрільця що лий здобув її серце і... від'їдхас в далеку дорогу... Хай, туга...

А пісня неслась до пізньої ночі. Неслась, неслась...

7.09.1945 р.
Квартируємо в с.Салыник.
Відбуваємо пропагандивні збори з населенням. Живе інтересується нашим рухом та нами. Селяни знають в правдивому світлі, що таке більшовизм і Сталін та Його зграв.
Атракцією сьогоднішнього дня, це наші відвідини у місцевій студентки політехніки в Братиславі.
Її ідейний батько, б.старшина УГА, гідно виховав свою дочку серед чужого моря. Свідомо патріотка, живе інтересується нашим рухом. Школьні обізнана з нашою літературою, історією, культурою.
Передаємо листівки.
Обіцяє розповісти про нас, про УПА та роздати такі листівки знайомим та студентам в Братиславі.
Вечір зводимо на товаришських балачках та хортах, як давно в легальщині.
На вечері сідає за репер. Несуться акорди „Червоної Калини...“, „Іван стрілець...“, „За рідний край...“, меланхолійні танга, звучкі фокстрети...
Співаємо повстанських пісень...
Пізно вночі передаємо ввічливу студентку, що бажає нам здійснення наших ідей.
Бажаємо їй успіхів у будуччині та шкоро стати інженером у вільному Києві.
Зворушена студентка зі сумом прощає нас...

.....
9.09.1945 р.
Ми знову в с.Сука.
Заходимо до старого знайомого „председі“.
Радо зустрічає своїх знайомих гостей.
Як сильно змінився в поведінці з нами,
- які додатні риси.
Ну, напевно, я тепер вже знаю, що це біль-

Саник.

Дорогами крутими /пісня/

Дорогами крутими
Ми пінемося в височинь,
Над нами злого сонця,
Над нами неба синь,
А під ногами прірва надбески вст от мн,
Глибока і стрімка, -
"Видирює смерть зуби
Із кожного кутка.

- Угору, друзі, угору!
Все вище й вище йдем,
Хоча поміть у прірву
Те той, те той спадє;
Упав товариш зліва
І той передній зник,
Ніде їм не поможє -
Ні сум, ні плач, ні крик...

Смиється, кличе сонце,
Ридєє хай земля.
Сьогодні ти знав, друже,
А завтра межє я я,
Нема часу на смутєк.
- Не сонце, друзі, гей!
Знесем його на доли,
Для стужених людей! -

По скелі, край безодні,
Спийнаємось у вись,
- У небо очі, друже,
У прірву не дивись!
Влакить нас кличе з злетом... -
І це нам смерти жах?!
Не сум, не страх, а радість
І смілість у очах! -

